

Bismillah ir-Rahman ir-Rahim

LJUBAV I PUT

Prapočetak tesavnja možemo pratiti bar 4000 godina unazad, sve do Musa-a a.s. Njegovo uspinjanje na brdo Sinaj predstavlja uzdignuće do vrha gnoze, a četrdesetodnevno osamljivanje prije toga (*halvet*) jeste gnostičko zrenje, odnosno priprema za konačno dosezanje cilja, razgovor sa Allahom dž.š. Kur'an kaže kako nijednom čovjeku nije dato da mu se Allah obraća, izuzev nadahnućem, iza zastora ili da pošalje izaslanika....te je tako i u Musaovom slučaju vatra bila zastor. To nije bila zemaljska vatra, već plamteći oganj Vilajeta 12 Imama, onaj isti oganj koji je plamenim slovima ispisao na zelenoj smaragdnoj pločici imena Dvanaestorice iz Fatiminog a.s. potomstva. Ona je tu pločicu brižljivo čuvala.

Štap je simbol duhovne vlasti i svi Poslanici su bili pastiri, kako bi se najprije podučili odgajanju životinjskog duha (a potom i ljudskog). Musa a.s. je bio obučen u vunu (*sufi*), te odatle mnogi izvlače riječ sufija, jer, kada su neposredno nakon Muhammeda pobožni ljudi vidjeli težnju ka raskoši i bogatstvu, počeli su se osamljivati i oblačiti u vun, da bi tako pokazali svrhu izdvajanja i prezir prema materijalnom.

Na nogama je Musa imao sandale od neuštavljene magareće kože i krećući se pronosio je baklju Tevratu koja je bila dio plamtećeg grma.

Kur'an kaže – „...oni kojima je dat Tevrat, pa ne postupaju po njemu, slični su magarcu koji nosi Knjige“.

Ovo znači da, za razliku od Musa-a, koji je postupao po Tevratu, oni koji po njemu ne postupaju imaju samo *teret* izvanjskog znanja koje ih pritišće.

Hadis priopćava: „Nema znanja bez djela, niti djela bez znanja“, tj. ne prima se kod Boga jedno bez drugog.

Na Sinaju Musa a.s. zatiče „vatra“, plameni oganj 12 Imama koji će oni nositi kroz istoriju, od Prvog Ali Ibn Ebu Taliba a.s., preko Hasana a.s. i Husejina a.s., zatim Sedžada a.s. i Bakira a.s., Sadika a.s. i Kjazima a.s., potom Reze a.s. i Dževada, Hadija a.s. i Askerija a.s. i konačno Imama Mehdijs a.s., onoga za koga je Poslanik a.s. rekao da će „ispuniti Zemlju pravdom, kao što je sada ispunjena nepravdom i nerazumijevanjem“.

Svoju puninu sufizam i gnosticizam zadobijaju pojavom Islama, odnosno misijom Muhammeda a.s.

Jednom prilikom, Poslanik je privukao sebi Imama Alija a.s. i naredio mu da tri puta ponovo riječi – LA-ILLAHE-ILLALAH. Imam Ali je to i učinio i ovo se može smatrati prvom inicijacijom u tajne gnoze i tesavufa na Islamskom unutarnjem putu. Prvo izricanje (LA-ILLAHE-ILLALAH) predstavlja spoznaju Imama, drugo Poslanika i treće Allaha dž.š.

Također, sa ezoteričnog aspekta, LA (nema) jeste vjera u Boga (pošto drugog Boga pored Njega nema).

Negaciju slijedi afirmativni princip, ILLAHE-Boga, što je vjera u Poslanstvo, i treće, ILLALAH (osim Allaha) predstavlja vjeru u Imamat, jer Imam kao Pol svijeta je *čuvar* ovog postulata.

Jednom prilikom, sjedeći sa svojim drugovima, Poslanik je štapom zacrtao pravu liniju u pijesku. Pokrio ju je rukom i kazao: „Ovo je Pravi Put“. Potom je zacrtao nekoliko manjih linija pored glavne i rekao: „Ovo su krivi putevi“.

Sveti Imami (njih 12) su pravi put navlastito i kao *batin* Islama, oni su nosioci duhovne hermeneutike Objave. Zbog toga su oni uključeni u više *sillsillah* (lanci duhovnog rodoslova), bilo sunnijskog, bilo šiitskog Islama. Tesavuf predstavlja iznutarnost Pravog puta, postepeno uspinjanje ka vrhu vlastitog bića. Zato je rečeno: „Ko spozna sebe spoznao je svoga Gospodara“.

Sufijski put se odvija u više etapa i to pod nadzorom učitelja (*šejh*), koji je već završio putovanje i zna sve zamke na putu, opasne prevoje i litice, zasjede svih vrsta. Cilj je, naravno, dosezanje potpunog čovjeka (*insani kamil*) unutar samog sebe.

A ko spozna sebe, spoznao je Allaha, kako nam kaže i poznata predaja. Ovo znači spoznaju Božijih Atributa (Imena) i zato su Sveti Imami stalno ponavljali: „Mi smo Lijepa Allahova

Imena“. Spoznaja Imena je spoznaja Boga, dok Božije biće ostaje zauvijek nedosezljivo čovjeku. Metodologija tessaufu (*irfana*) podrazumijeva više elemenata. U prvom planu je odnos učenika (*murid*) i njegova učitelja (*šejh*).

Šejh je već proputovao duhovni put i poznaje zamke, teškoće i opasnosti puta. Katkada *murid* bude iniciran od strane *hidra* ili Dvanaestog Imama, no, to su srazmjerno rijetki slučajevi, sagledavajući problem duhovnog vođstva.

U šiitskom sufizmu jedini šejh je Bezgriješni Imam, koji i jeste vodič po tome što je *masum* (Bezgriješni), te na taj način, pošto ne može biti podložan grešci, on je savršeni vodič na Putu. U sunnitskoj tradiciji (a svi su pravci Ehli-Bejtski, sem jednog) savršeni čovjek je *kutb*, centralni pol u ezoterijskoj hijerarhiji.

Okolo Imama Mehdijskog a.s. se također nalaze nevidljive ezoterijske hijerarhije. One se sastoje od 40 plemenitih duhovnjaka, 30 duhovnih prinčeva, te četiri stuba na kojima počiva šator Imama Mehdijskog. Ta četiri „stuba“ su 4 čovjeka koji (još) nisu iskusili ovozemaljsku smrt. To su Idris a.s., Ilija a.s., Isa a.s. i Hidr a.s. Oni imaju (od Mehdijskog a.s.) različita zaduženja, a 40 plemenitih duhovnjaka i 30 duhovnih prinčeva kontaktiraju i sa običnim ljudima i nije velika rijetkost upoznati nekog od njih. Imam Mehdi je, dakle, glavni i (u suštini) jedini šejh. No, i u Imamijskoj školi *murid* može imati šejha sve dok ne primi izobilnu svjetlost jednog od Imama. Od tada pa nadalje *murid* je često u *halu* gnostičkog spavanja, duhovne odsutnosti, iako boravi u materijalnom svijetu.

U početku same Objave, dakle u samo praskozorje Islama, Poslanik je obučio Imama Alija metodu zikkira. Sama riječ *sufizam* je nastala od riječi SUFI-VUNA, jer su oni koji su se odvojili od svijeta (vidjevši rasipnost i bogatstvo vlasti) i obukli odjeću od vune, po čemu su postali prepoznatljivi, te su nazvani sufije.

Po drugoj verziji riječ potiče od riječi „SAFA“, što znači čistoća, pošto su sufije oni koji čiste srce od svih prljavština.

I na kraju, treća verzija priopćava da riječ „SUFIIJA“ potiče od riječi „SOFA“. Naime, u džamiji u Medini jedan broj ashaba je živio na sofama (odmah do džamije) i bavili su se izučavanjem nauke, zanemarujući ovaj svijet. Njih je izdržavao lično Poslanik a.s.

Zikrullah (spominjanje Boga) ima različite oblike i varijante, ovisno o redu o kojem se radi. Tako neki praktikuju glasni (*džehri*) zikr, drugi tihi (*hafi*) i td. Također, ljudske predispozicije ka određenom redu igraju važnu ulogu. Pjesnici i zaljubljenici su, recimo, okrenuti *mevlevijskom* redu, oni koji vole nauku i istraživanje *nakšibendijskom* derviškom redu, dok oni koji su pak skloni samoći teže *halvetijskom* duhovnom redu i td.

Inače, halvet (*čila*) se do jedne mjere primjenjuje u svim redovima i može trajati 3 dana, 7 ili 40 dana, bilo da se iskušenik osamljuje, bilo sam, bilo sa šejhom, što je kvalitetnije.

Kolektivni zikr se obavlja tako što se muridi poredaju u krug, simbolizirajući duhovno putovanje. U narodu se ovaj metod zikra zove *halka*, jer liči na halku na vratima, a istovremeno simbolizira otvaranje vrata znanja, kako je to jednom prilikom rekao i Isa a.s.: „Ko kuca otvorit će mu se“.

Dakako, ponekad je potrebna velika ustrajnost kucanja u vrata, tako da mnogi iskušenici posustanu.

Metod inicijacije je pojasnio sam Muhammed a.s. On je jednog dana pozvao sebi Imama Alija a.s. i bili su sami. Približio ga je sebi i naredio mu da za njim 3 puta ponovi: „LA-ILLAHE-ILLALLAH“, što u prijevodu na naš jezik znači - „Nema boga osim Allaha“.

Vidimo da inicijacijsko uvođenje odriče božanstvenost bilo kome ili bilo čemu, osim Allahu. Ovo drugim riječima znači nema realnosti osim Realnosti, ili kako je to Muhammed a.s. jednom formulisao-„Ne postoji ništa drugo osim Allaha“.

Ovako kako je Imam Ali uveden na duhovni put uvedeni su Salman Farsi i još neki ashabi, i to upravo od strane Imama Alija a.s.

Poslanik a.s. nije inicirao u *tarikatu* sve muslimane (već tek manji dio), znajući da većina nema sposobnosti (ili želje) za duhovnim putem. No, zadržavanje u okvirima šerijata je sasvim dovoljno za samorealizaciju i spas muslimana.

Jednom prilikom je neki čovjek došao Poslaniku pitajući o Islamskim propisima.

Poslanik je spomenuto islamsko svjedočenje i 5 dnevnih namaza. Čovjek je pitao dalje. Muhammed a.s. je naveo post, zekat i hadž. Čovjek je tada rekao: „Tako mi Allaha, niti ću na ovo šta dodavati, ni oduzimati“.

„Ako je rekao istinu, spašen je“, dodao je Poslanik.

Ovaj primjer govori da je cjelovito izbjavljenje moguće slijedeći zakon za fizičko (*šerijat*) bez „dodavanja bilo čega“, što je *tarikatu*, odnosno duhovni put. Duhovni put je za elitu, odnosno vanredno sposobne ljude. Pošto je Imamijska škola srž ezoterizma, citirat ćemo jednu izreku šestog Imama, Džafera Sadika a.s. On je, naime, rekao (a svi Imami ponavljali): „Naša stvar je teška i otežana. Može je nositi jedino melek višeg reda, poslani Vjerovjesnik ili vjernik čije će srce Bog iskušati“.

Oni koji podliježu velikim iskušenjima su ponajprije *sufije i arifi* (riječ je o suštinski istom prognoću, ali je razlika u terminologiji bitna zbog značajnih nijansi). Vjernik iskušenog srca je onaj koji se zaputio ka Allahu i hoće da je u cjelini Božiji. Jedan Kudsi hadis to priopćava.

Naime, Allah Uzvišeni kaže: „Ne obuhvata Me ni Moje nebo, ni Moja zemlja, ali Me obuhvata srce Mog vjernog sluga“.

Ne radi se, naravno, o prostornom obuhvatanju, već o takvom suodnosu da čovjek biva poništen u Bogu (*fena*), te na takav način srce, kao primordijalni centar bića, „obuhvati“ Boga. Težnja ka Bogu je univerzalne prirode, jer bi bilo nemoguće da ono stvoreno ne teži svom Tvorcu („i da će se Gospodaru svome vratiti...“).

Naravno, mikrobi će se vraćati na jedan način, životinje kao vrsta, a ljudi kao pojedinačne jedinke. No, *sufija* želi da se vrati Bogu još na ovom svijetu kojega treba (formalno, ali ne i suštinski) odbaciti da bi se dosegao cilj. Spojiti težnju ka oba svijeta je nemoguće, jer „Allah nijednom čovjeku dva srca u grudima nije dao“, i njegovo je da se opredijeli. Naravno, ovaj svijet nije sam po sebi pokuđen, on je mjesto stanovanja čovjekovog, na kome on može uživati u svim lijepim, dozvoljenim stvarima. No, ono što je pogubno, to je *srčano vezivanje* za ovaj svijet, koje može svojom općaranošću dovesti čovjeka na nivo ili čak ispod nivoa životinje („Oni su poput stoke, čak i gori“ – Kur'an). Sveta Knjiga ne kaže da su ljudi (neki) stoka, jer je to nemoguće, a stoka je pohvalna, budući da u kreaciji ima svoje mjesto. Ne, oni su poprimili životinjske osobine, pa su poput stoke, a gori su i od stoke ako životinjske osobine zavladaju njima u potpunosti.

Tako se čovjek na ovom svijetu uzdiže iz aktualne animalnosti do potencijalnog savršenstva. To je *sufijski (gnostički) put*. Postoji presudan hadis Imama Džafera Sadika, vezano za antropomorfnu viziju Božanskih Atributa. On je rekao: „Allah ne zapada u radost ili srdžbu poput nas, ljudi, već On ima ljude čiju je radost učinio Svojom radošću, a srdžbu Svojom srdžbom“.

Ovaj hadis najbolje potkrepljuje kritiku većine muslimana koji žive u zabludi da Allah *zapada* u različita stanja koja se mijenjaju, što je apsurdna pretpostavka, pošto Savršeno Biće (*Bog*) ne može podlijezati promjeni. U nemoći da riješe ovu enigmu znatan dio muslimana podliježe *antropomorfizmu*, motreći Božije Atribute na razini ljudskog, što je vrsta *metafizičke idolatrije*.

Vidjeli smo kako to rješava Imamijska škola – Bog ima ljude (12 Imama), čije je zadovoljstvo učinjeno Božijim zadovoljstvo i čija je srdžba učinjena Božijom srdžbom. O tome govori i poznati *Kudsi hadis*: „Moj rob Mi se približava neobaveznim ibadetima pored obaveznih, sve dok ga Ja ne zavolim, a kad ga zavolim Ja bivam njegov sluh, vid, ruka, noga...“.

Ovo nipošto ne znači utjelovljenje božanskog u ljudsku put (kao u kršćanstvu), već manifestaciju Božijih Atributa preko savršenog čovjeka.

Jednom prilikom je Imamu Sadiku a.s. došao čovjek i upitao ga da li je Boga moguće vidjeti na onom svijetu.

Imam je odgovorio: „Boga je moguće vidjeti i na ovom svijetu, kao što ga ti upravo sada gledaš“.

Čovjek je tražio da to razglasi ljudima, ali ga je Imam spriječio, rekavši da ljudi to ne bi razumjeli.

Naravno, ne radi se o utjelovljenju božanskog u ljudsku put, već o tome da je Bezgrješni Imam manifestacija Božijih Atributa i Imena, te je stoga stalno ponavljano – „Ko spozna svog Imama, spoznao je Allaha“. Naravno, kako smo kazali, ovo je maksimum ljudske spoznaje, jer božije Biće ostaje čovjeku nedosezljivo.

Po pitanju sufizma, vremenom su nastali različiti redovi (pravci). Osnivači redova bili su svi odreda velikani svog vremena i od njih bi počinjali sufijski redovi i uvodnički lanci (*sillsilah*), a u centru hakkikatske zbilje svih redova je *hazreti Alija*. Dakle, svi redovi sežu do Poslanika osobno, a postoje tvrdnje (iskustveno potvrđene) da sami Muhammed a.s. mora dati dozvolu (*izun*) da bi neko postao šejh.

Šejh u principu ima svog zamjenika (*vekil*), a često još za života odredi nasljednika, tako da postoje „šejhovi na čekanju“ (*merasim*).

Uvodnički lanac (*sillsilah*) seže, dakle, do novoobraćenika (*murid*), preko učitelja (*šejh*), sve do Poslanika Muhammeda a.s. Svaki stepen (*mekam*) ima svoje postaje (*manzillah*) i do kog stepena će murid doći zavisi od njegovih mogućnosti, Poslanikove a.s. pomoći, te prije svega, Božije Milosti.

Pristupajući redu (*tarikatu*) učenik učitelju daje *bejat*, duhovnu prisegu na vjernost. Ta veza potiče još iz prapostojanja (*ezel*) i na ovom svijetu se samo obnavlja. To potvrđuju i Muhammedove a.s. riječi: „Vi se na ovom svijetu niste upoznali, vi ste se samo prepoznali“.

Dakle, odnos *šejh-murid* seže do preegzistencije, do „mjesta“ gdje i kada je Bog izveo duše na svjedočenje i zatražio od ljudskog roda da posvjedoče protiv sebe. Naime, sjeme još nerođenog ljudskog roda je izvedeno iz kičme prvobitnog Adema (tačnije Ademovih sinova) i tada je Allah Uzvišeni zatražio od njih da posvjedoče protiv sebe.

„Nisam li ja vaš Gospodar?“ – upitao je Bog, na šta su duše odgovarale: „Jesi, mi svjedočimo“.

Kur'an dalje dodaje – „To je da kasnije ne biste rekli – „Mi za ovo nismo znali“.

Na pitanje duše su „zaigrale“ od radosti i tada je Allah prosuo po njima kapljice svjetlosti. Na koga je pala kap svjetlosti on je (na ovom svijetu) postao vjernik, na koga nije pala on je postao „poricatelj“ (*zastrt*).

Iako se većina ljudi svjesno ne sjeća svog prvobitnog zavjeta Bogu, samo naše stremljenje Njemu je dokaz toga, čak štaviše, naša ljubav prema bilo čemu ili prema bilo kome je dokaz naše ljubavi ka Njemu, jer kroz to što volimo mi ne možemo (i da hoćemo) voljeti nikog drugog osim Allaha dž.š.

Ibn-Arebi je to divno izrazio riječima: „Nikada ni jedno biće nije voljelo ništa osim Allaha“.

No, pred nama su brojne koprene, zastori, te ne možemo lako posvijestiti tu činjenicu.

Muhammed a.s. je rekao: „Bog ima 70000 zastora od tame i svjetlosti...“.

Najprije se, dakle, polazi od tame, jer Poslanik kaže: „Vi živite u najmračnije svijetu“. Svi drugi svjetovi imaju više svjetlosti, no tama je zlo, a gdje je zlo tu je i dobro, a gdje su oboje tu je neizbježno i znanje, odnosno spoznaja.

Uzvišeni Allah u čuvenom Kudsí hadisu kaže: „Bijah skriveno blago, voljeh da budem spoznat, pa stvorih svijet“.

Spoznaja, odnosno znanje, je dakle, razlog stvaranja svijeta. Vezano za ajet: „... a kome je dato znanje odbaren je blagom neizmjernim“ (Kur'an), Imam Sadik a.s. je pojasnio: „Vjera u

Allaha i poznavanje Imama“. Pošto je znanje blago neizmjereno, a Allah bijaše skriveno blago, ovo znači da je spoznaja Allaha spoznaja Imama svog vremena, a što mnoge predaje potvrđuju. Duše su (u *ezelu*) Božansku Jednost potvrđivale u skupinama i na različit način. Zbog toga je Poslanik a.s. rekao: „Vi se ovdje niste upoznali, vi ste se samo prepoznali“, što će reći poznavali ste se još u *ezelu* (svijetu prvobitne egzistencije).

Način odgovora na Allahov dž.š. upit („Nisam li ja vaš Gospodar“) sukladira našem životu na ovom svijetu. Otuda proističu i različitosti životnih usmjerenja na zemlji, pa je tako neko pekar, neko stolar, književnik i td. Bilo bi nemoguće objasniti različitost naših života da tu razliku nekada nismo sami prihvatili, pošto su sklonosti raznim zanimanjima (suštinski) racionalno neobjašnjive. Mi slijedimo zacrtanu liniju iz *ezela* kao sklonost, a na djela proistekla iz sklonosti nismo prisiljeni, tako da je naš život sloboda, ali *srednji put* između slobode i prinude. Mi smo slobodni, ali ne i neovisni. To potvrđuju i hadisi Svetih Imama, a kada su jednom Džafera Sadika a.s. upitali – „Zar ima nešto između prinude i slobode“, on je odgovorio: „Da, prostor velik kao između neba i zemlje“.

Ovo je sfera mogućnosti, jer predodređenje se ne mijenja, ali odredba je sklona promjeni. Jednom prilikom, Poslanik a.s. je sjedio sa drugovima dok je prolazio jedan čovjek. Poslanik je rekao: „U njegovom turbanu se nalazi zmija, ali ga neće ujesti jer je maločas nahranio jednog siromaha“.

Ovaj hadis jasno ukazuje da je odredba podložna promjeni, ali je i ta promjena (*el-beda*) unutar predodređenja, tako da nema suprotstavljenosti između predodređenja i ljudske slobodne volje. Čovjek je slobodan, ali nije neovisan.

Naše dobro i zlo, te različite preokupacije na ovom svijetu posvjedočuju da je izbor (kao *sklonost*) u svijetu *ezela* postojao, i da su se duše različito opredjeljivale, a sve sukladno načinu na koje su izrekle sudbonosno „jesi“ („Mi svjedočimo“). Tu postoji iznijansiranoost koja pripada jednom drugom svijetu, i koju razum ne može objasniti, ali je može prihvatiti i to je dovoljno.

Duše su božansku Jednost potvrđivale u skupinama. Dokaz je činjenica da će umjetnik odmah prepoznati drugog umjetnika, razbojnik razbojnika i td., a sve sukladno *načinu odgovora* (u *ezelu*) „Nisam li ja vaš Gospodar“.

Mi slijedimo zacrtanu liniju kao sklonost koju ovdje pretvaramo u djelo (a što se i ne mora desiti jer čovjek je slobodan, ali nije neovisan). Problem sudbine bez uplitanja uvjeta prvobitne egzistencije (*ezel*) bi bio racionalno neobjašnjiv. Racionalni pristup, kako smo kazali, ne može da riješi *prastaru enigmu* – „Ako je sve predodređeno, kako sam slobodan, a ako nije kako je Bog svemoćan?“. Ovo smo već problematizirali, pa se vratimo problemu sufizma.

Sufizam se vremenom širio u mnoge dijelove svijeta, te je tako stigao i u Bosnu, putem putujućih trgovaca i lutajućih derviša. Ovo se dešavalo prije dolaska Turske i prije Osmanlija, ovdje je već postojao značajan broj sufija. Sufijska misao je prožimala i moj rodni grad (Stolac), a *mejli baba* (od kojeg i potiče porodica *Hadžimejlić*) dolazio bi u naš grad i bivao po više dana gost *Ali-paše Rizvanbegovića*.

U vezi s tim, prenosi se zanimljiva priča. *Mejli-baba* je živio vrlo skromno. Jednom prilikom, *Ali-paša* mu je jednostavno dobacio jedan oveći ključ i rekao: „Evo sam ti sagradio malo kolibe (u *Vukeljčićima*), pa uzmi“. *Mejli-baba* nije znao o čemu se radi i kada je stigao na mjesto svog novog doma silno se zaprepastio. Bila je to velika kuća, potpuno opremljena i spremna za useljenje. *Mejli-baba* se jako bojao Allaha ući u tako prostran objekat. Otišao je malo podalje i počeo plakati. Od njegovih suza je, prema legendi, nastao izvor čija se voda koristi za liječenje duševnih (prije svega), ali i drugih bolesti.

Loza *Hadžimejlića* je brižljivo čuvala tradiciju i njegovala tarikatu, te dala više šejhova, od kojih je najpoznatiji bio rahmetli *Mesud ef. Hadžimejlić*, a naslijedio ga je *Čazim-baba Hadžimejlić*, veliki znalac tesaufa i duhovnih nauka. Možemo još spomenuti *Behaudina*

Hadžimejlića, koji je također bio *šejh i terbijetio* murida. Sada, u ovom vremenu vodeći *šejh* je već spomenuti *Čazim ef. Hadžimejlić*.

Vratimo se batinskom aspektu sufizma. Dvanaest Svetih Imama su Poslanikovi nasljednici i vođe nakon njega. Oboje treba shvatiti (i naslijeđe i vođstvo) u *čisto duhovnom* (a ne političkom, ekonomskom ili nekom trećem) smislu. Dvanaest svjetala bilo je poredano pored Božanskog prijestolja prije stvaranja nebesa i zemlje. Imami su svjetlo Božije, nalog Božiji, strana Božija, Njegov vid, sluh...

Zbog toga je Ali a.s. *pročelnik* svih sufijskih redova i nalazi se u centru *hakkikatske* zbilje svakog reda. Kada je Allah Uzvišeni prosuo kapljice svoje svjetlosti (u *ezele*) duše su bile radosne i od sreće „*zaigrale*“. Na koga su pale kapljice on je na ovom svijetu vjernik (a sve sukladno načinu na koji je rekao – „Jesi, mi svjedočimo“). Koga su kapljice zaobišle, on je na ovom svijetu „nevjernik“, bolje reći „*pokriveni*“, jer u *batinu* nevjernici ne postoje. Pošto Allaha po Kur'anu slavi sve i na nebu i na zemlji, nemoguće je da u postojanje uđe neko ili nešto što poriče Allaha.

Kur'an kaže: „...oni znaju samo za spoljašnju stranu ovoga svijeta“, a nije rekao „oni znaju samo za ovaj svijet“, jer unutarnja strana ovoga svijeta je *batin* a u *batinu* su svi vjernici, odnosno sve što postoji je vjernik i živio je na određenom stepenu oduhovljenosti jer Allaha, kako Plemeniti kaže (što smo već naglasili), slavi GA cijelo postojanje, a slaviti može samo ono što je živo.

Sasvim je druga stvar što većina nas to ne razumije. Sufijska bratstva su se upoznala u *ezele* (kao i svi ostali ljudi), a ovdje tek upoznala. Idući linijom te prepoznatljivosti, koja mu dolazi u vidu duhovnih znakova (*manevijati*), šejh zacrtava buduću muridov put. Sam čin inicijacije u bratstvo je jednostavan. Murid dodiruje šejhovo koljeno svojim, dajući prisegu. Ispija se slatko šerbe po uzoru na jedan davni događaj u doba Poslanika a.s. Taj događaj se desio prilikom Poslanikovog oprosnog hadža (kod jezerceta *Gadir-Hum*), tačnije prilikom povratka. Poslanik je dobio Objavu i naredio je da se kolona hadžija zaustavi, a bilo ih je mnogo. Zatim je napravljena govornica od kamiljih sedala. Muhammed a.s. je pozvao Imama Alija a.s., uzeo ga za ruku, podigao je visoko, a zatim rekao: „Kome sam ja bio predvodnik i vođa, Ali mu je predvodnik i vođa“. Ispijeno je slatko šerbe, što simbolizira jedinstvo Muhammeda a.s. i Alija a.s., jer je Poslanik rekao: „Ja i Ali smo jedna te ista svjetlost“.

Nakon toga je Poslanik a.s. stavio Aliju a.s. turban na glavu i čitava povorka je čestitala Aliju a.s. (uključujući i prve halife). Događaju je prethodila objava ajeta: „O, Poslaniče, ono što ti se objavljuje kazuj, inače nisi dostavio poslanicu Njegovu, a Allah će te od ljudi štititi“. Ovim ajetom se eksplicitno naređuje obznana Imama Alija a.s. kao vođe i predstavnika muslimana nakon Muhammeda a.s. Prije toga, Muhammed a.s. se neko vrijeme kolebao kada da imenuje Alija a.s. za svog nasljednika, jer je opozicija prema predvodniku vjernika bila jaka, a oponenti i splotkaroši su djelovali u pravcu da Ali a.s. ne bude izabran za Muhammedovog a.s. nasljednika.

Većina je kasnije odbacila Allahovu naredbu vezano za Alija, a znamo da je on bio tek četvrti halifa i to tek onda kada se narod masovno odazvao da mu da prisegu.

Imam Ali je stički sve podnosio i povukao se u usamljenost, izlazeći iz svoje kuće jedino u džamiju. Nekolicinu vjernih sljedbenika je poučavao u svojoj kući, dok se u javne stvari nije miješao. Ipak, halife su ga pitale za razne savjete i to toliko da je halifa Omer izjavio: „Omer bi propao da nije Alija“.

Ehli-Bejtu je oduzeto plodno zemljište (*feder*), tako da su živjeli u veoma teškim materijalnim okolnostima. Čak se dešavalo da grupa muslimanki ima samo jedan hidžab, pa bi se smjenjivale na namazu.

Vratimo se ponovo sufizmu. Sufijsko učenje se sastoji u tom da učitelj (šejh, ili još bolje direktno imam) vodi i nadzire učenika (*murid*) u njegovim stanjima (*hal*), te da ga usmjerava Pravim Putem, što su, znamo, Sveti Imami navlastito. To se dešava čak i ako šejh to ne zna

(da usmjerava *muride* Dvanaestorici Imama), jer Imam je Pol svijeta i nadzire cijelu kreaciju. Tokom duhovnog putovanja na *muridovo srce* se spuštaju različiti *varidi* (duhovne energije koje kod učenika uzrokuju različita stanja, npr. radosti i širenja (*bast*), tjeskobe i povučenosti (*kabd*) i slično. Od riječi *varid* potiče i riječ *virid*, a što označava cjelodnevno zaduženje murida koje mu je dato šejhovim uvidom u njegovo stanje (*hal*). Također, propisuju se salavati na Muhammeda a.s. i njegov Ehli-Bejt, te spominjanje različitih Božijih Imena koje šejh određuje vlastitim *firasetom* (proniciljivošću), te na osnovu srčanog *basireta*, kojim šejh vidi unutarnje stanje murida. Murid mora biti *teslim* svom šejhu, jer je šejh njegov *duhovni otac* iz svijeta *preegzistencije* (*ezel*). Eventualne tajne koje mu se jave iz duhovnog svijeta učenik povjerava isključivo učitelju, a uz njegovu dozvolu može i drugima.

Sufizam je *put ljubavi prema Allahu*. Ibn-Arebi je jednom kazao da nijedno ljudsko biće nije voljelo nikog i ništa osim Allaha. No, ljudi su zastrti od Boga, pa u neznanju tu ljubav usmjeravaju porodici, materijalnom blagostanju, ženama, novcu i td. Prema jednom hadisu između čovjeka i Boga je 70000 zastora od svjetlosti i tmine. Opčinjen vanjskom iluzijom čovjek idola uzima za Boga, voli ga i cijeni kao što se Bog voli. No, idoli su samo pokrivači i njih treba strgnuti, najprije one od tmine, a zatim i one od svjetlosti. U ovom Tamnom dobu (*ahiri-zeman*) dominiraju 3 idola kojima sukladiraju 3 idola predislamskih Arapa – *lat*, *menat* i *hubel*. Dakle, današnja 3 idola koja dominiraju čovječanstvom jesu: „*strasti*, *lažno „ja“*“ i *materijalno posjedovanje*“. Ova 3 idola svode ljudsko biće na *animalnog* čovjeka, a to je stanje većine čovječanstva danas. Odatle potiče metafizička *tjeskoba* modernog čovjeka, tjeskoba koja je na materijalnoj razini postojanja (*bez ikakve duhovnosti*) nerazrješiva.

Odatle potiče otuđenje (čovjeka od čovjeka), što u ovom dobu *Kali* rađa svađe, ratove i nesporzume najrazličitijih vrsta.

Kufr (kufure-zastrti), što se kod nas obično prevodi kao „nevjernici“, postoje samo na vanjskoj razini ovoga svijeta, dok su u *batinu* (unutrašnjosti) svi ljudi vjernici.

Kao što smo već spominjali, sve duše su (u *ezelu*) prisegnule Bogu Uzvišenom na vjernost, prihativši da je On njihov Gospodar. No, to se dešavalo uveliko *iznijansirano*, a što potvrđuje Poslanikov hadis: „Puteva do Boga je koliko i dahova ljudskih“.

Muhammed a.s. nije rekao „vjerničkih“ dahova, već upravo ljudskih, ne praveći nikakvu razliku među ljudima, budući da (*ezelski*) svako stvorenje stremlji Bogu i čezne za njim, znalo to ono ili ne, htjelo ili ne. Kada se svijet gleda u metafizičkoj prozirnosti, ljudska sreća na ovom svijetu je moguća. Vezano za ajet da će Bog vjerniku „dati da proživi lijep život“, Imam Ali a.s. je rekao: „To je zadovoljstvo“, a na ovom svijetu je bez metafizičke (duhovne) dimenzije sreća za ljudsko biće nemoguća, niti je *animalni* čovjek može obezbjediti, izuzev u stalnom sudaru sa stvarnošću i razočarenjima, usljed neispunjenih želja. No, razmatrajući ljude i pojave na nivou njihove sveukupne prolaznosti, njih je, ne samo dopušteno, već i pohvalno voljeti, jer su blagodati ovoga svijeta stvorene upravo za i zbog čovjeka.

Međutim, umjerenost je kao srednji put izričito naglašena. Kur'an kaže: „...samo ne prelazite mjeru...“. Ovo potvrđuje jedan poznati hadis Imama Alija, a odnosi se na umjerenost. On je, naime, rekao: „Pravi put je put *srednji*“, dakle po pitanju ovog svijeta savjetuje se *razumna uravnoteženost*. Kur'an kaže kako Allaha slavi sve na nebesima i na zemlji, ali mi ne razumijemo (ne „čujemo“) to slavljenje.

Pošto ono što je mrtvo ne može slaviti, cijeli svemir (i svi svjetovi) su živi. Ono što nije živo ne bi ni moglo ući u postojanje. Srčana čula mogu katkad osjetiti („razumjeti“) kako Allaha dž.š. slavi sve. Tako postoje ljudi (*veliki arifi*) koji vanjskim čulom sluha čuju slavljenje Allaha od tzv. „mrtve“ prirode.

Poslanik Islama je rekao: „Ne postoji ništa osim Allaha“. Ovo se odnosi na bitak, dok u bivanju postoje i stvorenja, ali strogo relativno, odnosno postoje po Njemu, a ono što postoji po nekom drugom (u bitku) i ne postoji.

Govoreći sa pozicije Islamskog „evolucionizma“ Džellaludin Rumi kaže kako je nekad bio kamen, te drvo i životinja, a na kraju čovjek. Ono što zovemo materijom je živo i usložnjava se svakog trena jer se svemir *širi*.

No, Darwin je život promatrao redukcionistički, baveći se pitanjem majmuna i čovjeka, dok je Adem a.s. (prvi čovjek) bio bukvalno fizički i duhovno isti kao i današnji ljudi. Prethodile su mu druge vrste, „Ademovci“, kako navodi hadis (70000 vrsta), od kojih je čovjek posljednji. Na ovaj način je Imam Sadik pojasnio sve prije i poslije Darvina u dvije rečenice.

Potpuni čovjek ili savršeni čovjek je sama svrha stvaranja svjetova i ta zbiljska savršenost je Muhammed a.s. *u nama kao princip* savršenog čovjeka, a u vanjskom smislu *najbolji uzor* moralnog ponašanja („Vi u Poslaniku imate divan uzor...“ – Kur'an).

No, za ovo *Tamno doba* mnogo je aktualniji jedan drugi ajet – „Oni su kao stoka, čak i gori...“.

Ajet ne kaže da su ljudi stoka, već poput stoke, zato što slijede animalne porive, iako im je dat razum, dakle mogućnost svjesnog razlučivanja dobra od zla. Prema tome, ljudsko biće treba da se uzdigne iznad aktualne animalnosti do zbiljskog savršenstva, koje, kao potencijal, posjeduje svaki čovjek. Zbog toga, čovjek ne može nikada biti bukvalna životinja, ali može biti gori. Ljudi su spušteni na Zemlju zbog vlastitog usavršavanja, da prošire opseg svijesti, drugim riječima, radi *znanja*. U tome se sastoji cjelina duhovnog puta u Islamu.

Već smo kazali da je borbu protiv sebe Poslanik a.s. nazvao Velikim Svetim Ratom. Sebe je teže pobijediti nego vanjskog neprijatelja, jer je vanjski neprijatelj kratkotrajnog dejstva, promjenjiv i nepredvidiv, a to sve znači da je nestalan. Međutim, sufiju koji se odvažio krenuti na duhovni put čekaju 3 velike prepreke, čije neprijateljstvo je neprestalnog i trajnog karaktera. To su: *nefs* (požudna duša), a duša sklona zlu (*nefsi emmare*) je i najčešće stanje duše u *ahiri zemanu*. Jednom rječju, afirmacija *animalnog čovjeka*.

Druga prepreka je *ego*, „*lažno ja*“ i konačno, treća je *šejtan*. Ovo troje ne ostavlja čovjeka na miru ni za tren i uvijek nastoji da ga okrene zlu svojim *spletkama*.

Ukazujući na *savršenog, bezgriješnog čovjeka*, Plemeniti Poslanik je rekao: „Ja i Ali smo jedna te ista svjetlost“. I još: „Ja i Ali smo bili jedna te ista svjetlost 14000 godina prije nego što je Bog stvorio Zemaljskog Adema“.

Poslanik je također rekao: „Ademova ilovača miješana je 40 dana“.

Ovaj hadis je suptilna naznaka jedne duhovne evolucije, koja nadilazi okvire jednog materijalističkog poimanja čovjekovog uspravljanja. Znamo da je, po Kur'anu, jedan Božiji dan 1000 godina, te prema ovom konceptu Ademovo „*podizanje*“ je trajalo 40000 godina, a od tog vremena (otprilike) počinje egzistencija modernog čovjeka kakvog sada znamo.

Naravno, postojali su i drugi „Ademovci“, kao i *insi-džini*, mješavina dvije vrste koja je imala osobine i jednih i drugih.

Zbog svega ovoga nije slučajna broj 14 (hiljada) godina, jer je ukupno 14 Bezgriješnika (Muhammed a.s., Fatima a.s. i 12 Svetih Imama a.s.). Ovo znači (pošto su 14000 godina prije nego je Bog stvorio Zemaljskog Adema), da je 14 Bezgriješnih stvoreno prije bilo čega drugog i njihova primordijalna svjetlost je prvo što je Bog stvorio. To je naznačio i Muhammed a.s., rekavši: „Prvo što je Bog stvorio bila je moja svjetlost“.

Savladavši 3 prepreke (*ego, nefis i šejtan*) duhovni putnik se vraća na početak, krajevi se vraćaju počecima.

No, završetak tarikatskog puta nije i završetak stjecanja znanja. To potvrđuju poznate Muhammedove a.s. riječi upućene Allahu dž.š.: „Jednog dana ću Te proslavljati Imenima koja sada ne poznajem“. Očitovanje Realnosti Imenima nema kraja, jer čovjek je stvoren za vječnost, što naglašava i sami Poslanik a.s. – „Vi ste stvoreni za vječnost, samo se selite iz jedne kuće u drugu“.

Stavljanje turbana Imamu Aliju a.s. od strane Muhammeda a.s. određuje Imama kao centar hakkikatske zbilje svakog murida, a što smo već kazali.

Behaudin Nekšebend, Dželaludin Rumi su također bili veliki znalci i plemenite osobe. Zapravo, svi tarikati su Ehli-Bejtski, ali su vladari i tok povijesti učinili svoje, tako da mnogi i ne znaju povijesnu istinu. Zapravo, svako biće putuje Bogu na svom stepenu postojanja, te su zbog toga sporenja među različitim pravcima (mezhebima) neprirodna i nepotrebna, a u ovom posljednjem vremenu (*ahiri zeman*) gledamo čak i međusobne ratove. Naši djedovi su, ovdje u Bosni, prihvatili *hanefijski mezheb*, koji je dobar pravac i put, i može zadovoljiti istinske tražitelje znanja.

Sveti Imami su stalno ponavljali: „Mi smo lijepa Allahova Imena“.

Kur'an kaže: „Allah ima najljepša Imena i vi ga njima zazivajte“.

Drugim riječima, tražite potrebe od Allaha preko (Imena) Ehli-Bejta, jer dove vezano za Kuću Čistu.

Allah ne odbija. Ovo nije nikakvo bogohuljenje ili idolopoklonstvo, kako često priprosta svijest tumači već nužno znanje o *stupnjevitosti* približavanja Allahu Uzvišenom. Tako se mogu upućivati dove preko velikih evlija i bogougodnika, a sve tražeći Allahovo zadovoljstvo.

Ponekad, murid biva iniciran od Hidra ili Dvanaestog Imama lično, no obično (bar u početku) mora postojati učitelj stalno prisutan u osjetilnom svijetu. U ovom dobu (Velike skrivenosti) Imama Mehdiya a.s. njegovo upućivanje, usljed nedostatka, sa ljudima je sasvim specifično. Govoreći jedanput o skrivenosti Imama Mehdiya a.s., Muhammeda a.s. je neko upitao da li će ljudi imati koristi od njegovog života u skrivenosti!? Poslanik a.s. je odgovorio: „Da, tako mi Onoga koji me poslao sa Istinom, oni će biti upućivani njegovom svjetlošću kao što Zemlja ima koristi od sunca iza oblaka“.

Vidimo kako je Uzoriti Poslanik upotrijebio vrhovno Božije ime (On) jer je Mehdi pečat Muhammedanskog Vilajeta i s tog aspekta prvi, odnosno „on“. Nakon toga, Muhammed a.s. se zaklinje Onim koji ga je poslao sa istinom.

Kada je rođen Imam el-Mehdi a.s., na njegovoj blagoslovljenoj ruci je bio ispisan ajet – „Reci, došla je istina, a laži je nestalo“.

Ovo zato jer su Sveti Imami utjelovljenje istine i kao takvi bezgriješni. Zato je rečeno da je Kur'an Imam koji šuti, a Imam Kur'an koji govori. Bez savršenog učitelja *murid* nužno pada u zamku antropomorfizma, kada se Božanski Atributi motre na razini ljudskog, što je neshvatljivo *metafizičko bogohuljenje*, koje učenika može odvesti u bukvalno ludilo.

Mistika i gnoza prave ravnotežu kako se na putu ne bi survalo u provalije agnosticizma i prije svega pomenutog *antropomorfizma* koji, kako smo već spomenuli, može odvesti u bukvalno ludilo, jer ne postoji Imam koji je uporište Božijih Atributa i Imena. Zato je jedan od Dvanaestorice rekao: „Neka vam je uvijek pred očima jedan od Imama“. Ova umska predodžba čuva od umske raspršenosti koja salika odvodi sa puta ispravne spoznaje.

Zato je sa jedne strane mistika, a ona mora imati svoju drugu stranu, a to je racionalno znanje i život u svom vremenu. Bez ovog drugog, *salik* nužno podliježe šejtanskoj dominaciji, pa i raznim vizijama i halucinacijama, onome što danas zovemo šizofrenijom. Linija koja razdvaja je tanka, a opasnost velika i treba joj posvetiti puni značaj. Imam Sadik a.s. je rekao: „Duša je stvorena od najprefinjenije svjetlosti“.

A već smo vidjeli kako će u dobu Velike skrivenosti (a to je ovo vrijeme i trajat će do Obznane Imama) Imam el-Mehdi upućivati ljude svojom svjetlošću. Kako slično teži sličnom, svjetlo Imama se „spušta“ na svjetlo duše, a duhovna moć Mehdiya a.s. obezbjeđuje da fizička udaljenost ne znači ništa i nije nikakva prepreka, tim prije jer Imam živi u međustanju, tj. *imaginarnom svijetu*. Šijski teozofi tvrde da Imam (u potpunosti) može biti jedini šejh jer je bezgriješan. Logično, onaj ko je podložan grešci ne može biti apsolutni (ali može biti relativni) vodič. No, za većinu *murida* je (bar u početku) neophodan vodič u ljudskom liku. Na svom putovanju duša prelazi različite stepene (*mekam*), od kojih opet svaki ima svoje postaje (*manzillah*) unutar tog mekama.

Prvi stepen (*mekam*) na sufijskom putu jeste *nefsi emarre* (duša sklona zlu). Ovo je nekultivirani stepen potpuno razuzdane duše, koja je „strast svoju uzela za Boga“ (Kur'an). Ovo je u potpunosti stepen *animalnog čovjeka*, a duša naginje materijalizmu, konfuziji i svađi. Ovo je stanje većine čovječanstva danas, u *ahiri zemanu*.

Drugi stepen na sufijskom putu jeste *nefsi lewame* (duša koja sebe kori).

Terbijetom šejha i *zikrullahom* duša je već poprimila određeni stepen čistote i donekle je kultivirana, kolebajući se između dobra i zla, jer je ušla u svijet vjere. Savjest je znatno probuđena i nositelj ovog stepena već znatno preispituje sebe u svojim postupcima. Salik je napustio stanje za koje Kur'an kaže – „Oni su poput stoke, čak i gori“. Ukoliko duša učini dobro zahvaljuje Allahu, a ukoliko učini zlo kaje se.

Na mekamu *lewame* duša se još uvijek nalazi u stanju velike nestabilnosti i balansira između dobra i zla. To je stanje poput igle koja balansira na zategnutom koncu koje nije sasvim napustila dušu sklonu zlu, ali ni dosegla dušu nadahnutu.

Ovaj rascjep popunjava sljedeći stepen – *nefsi mullhime* – duša nadahnuta. Na ovom stupnju *murid* već može biti promaknut u stanje šejha. Manevijati na ovom stupnju obznanjuju se kao širenje (*bast*), kojega prate ushićenje, radost i pohlepa za dobročinstvom, te stanje sažimanja (*kabd*), kojega prate tjeskoba, potištenost i povučенost. Dvije suprotnosti se smjenjuju, pripremajući tako dušu za stanje pune ravnoteže njenih snaga.

Stanje širenja je beskrajan osjećaj radosti i širenja (*bast*) u svijetu *srca*, javlja se spokojstvo i snažna želja za dobročinstvom, koje za prosječnu svijest izgleda „*nenormalno*“, jer caruje animalni čovjek.

Potreba za *hizmetom* (služenjem) je jaka, a znamo kako stara sufijska izreka kaže – nema himmeta bez hizmeta, a himmet je preobražavajuća, „vibrirajuća“ sila koju šejh odašilje na muridovo srce.

Suprotno stanje duše koje ga zamjenjuje je stanje tjeskobe (*kabd*). Bez ravnoteže dva stanja duša ne bi mogla dalje napredovati. Ovi (i slični) halovi koji padaju na srce zovu se *varidi*, i odatle riječ *virid*, koja označava cjelodnevno *muridovo* zaduženje u smislu učenja ajeta, Božijih imena i svega što šejh naredi. Stanje tjeskobe i skučenosti (*kabd*) može biti (što je prividno paradoksalno) vrijednije od stanja širenja (*bast*), jer se u duhovno uživanje može ubaciti *nefs*, pa oni koji ne znaju razlikovati halove ne shvataju varke *nefsa* i njegove zamke, jer *bast* u cjelini može biti nefsanski, a da *salik* o tome pojma nema.

Nefsi radije-duša zadovoljna je sljedeći mekam. Balansiranje stanja je već daleko od ovog *salika* i, kao što smo već kazali, on na prethodnom stupnju (duše nadahnute) već može steći počasno (*teberekkun*) zvanje šejha. Duhovni putnik na ovom stupnju sve stvari prepušta Bogu. On pušta da događaji u postojanju teku svojim tokom, predajući se intenzivnoj samoći (*halvet*) i noćnom ibadetu. On ne poduzima inicijativu po bilo kom pitanju, već sve prepušta Allahu sa kojim je zadovoljan.

Naredni stepen slikovog putovanja je *nefsi mutmeine* (duša smirena).

Kur'an kaže: „.....a ti, o dušo smirena, vrati se Gospodaru svome zadovoljna i On je s tobom zadovoljan“.

Vidimo kako su u jednom ajetu spojene duša smirena i duša zadovoljna *koja se vraća* Gospodaru kao takva, jer onaj ko nije smiren ne može biti zadovoljan, a onaj ko je zadovoljan svakako da je i smiren. Ovo se odnosi na spiritualna, a ne „psihološka“, stanja duše. Ako se duhovnjaku (kao dominantni) na ovom stupnju pojave *nefsanski* ili *šejtanski havatiri*, on ih odmah odbacuje.

Jedan duhovnjak je rekao: „Budi u rukama *šejha* kao mrtvac u rukama kupača mrtvaca“.

Znači, okreće ga kako hoće, a on je nepokretan i miran. Na ovom stupnju je česta pojava „odsutnosti“, odnosno *gnostičkog spavanja*.

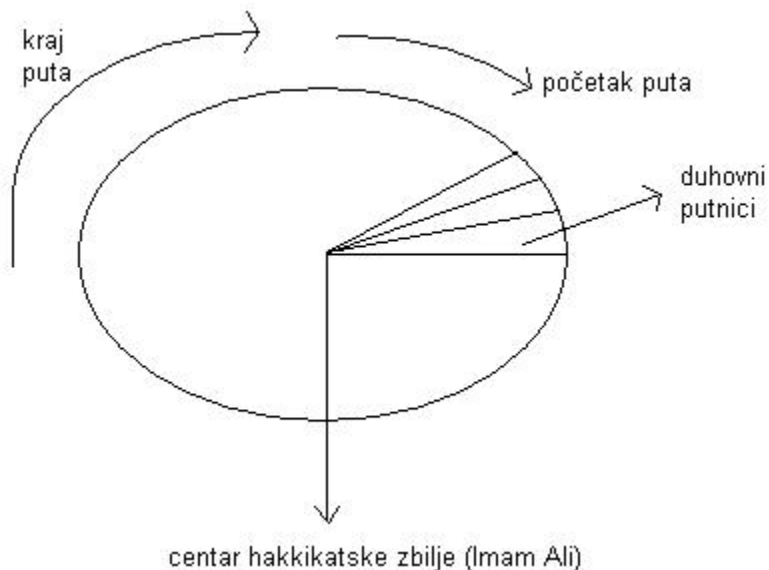
Peti mekam je *duša zadovoljna (nepsi radije)*. Na ovom stupnju duše, sve, pa i najsitnije stvari, prepušta Bogu, ne poduzimajući inicijativu po bilo kom pitanju. Ona pušta da stvari teku kroz postojanje. Duša je zadovoljna sa svakom Božijom odredbom.

Ovo je mekam prijateljavanja s Bogom, kao što Kudsi hadis kaže: „Kada zavolim Svog slugu, Ja bivam njegov vid, sluh, ruka...“, znači Allah Uzvišeni djeluje preko njega i po tom on zna da je Bog s njim zadovoljan.

Šesti mekam je *nepsi merdije* (duša sa kojom je Bog zadovoljan).

Na visokom stupnju arefi mogu provjeriti i ovaj mekam.

Sedmi i posljednji mekam je *duša potpuna* (insani Kjamil). Duhovni putnik se vraća na tačku odakle je krenuo i duhovni put je završen, on stiče zvanje šejha.

Duhovnih putnika je koliko i linija do centra kruga, dakle, teoretski, bezbroj. Stvorenja putuju obodnicom kruga i usmjeravaju se centru. Nakon što je put ozbiljen u *hakkikatskom* centru, posvećenik postaje šejhom i vraća se ljudima za dobrobit stvorenja.

Bivajući potpunim čovjekom, šejh sada uzima druge za ruke i vodi ih putem koji je i sam prešao. Oni mu daju *bejat* (prisegu), kao što je on nekada davao svom šejhu, putujući sa novoobraćenikom, *ali sada poznatim putem*. Svršeci se vraćaju počecima. A znanje i jeste svrha stvaranje.

Muhammed a.s. je rekao: „Ovaj svijet je proklet i sve što je na njemu je proketo, izuzev *zikrullaha*, te učitelja i učenika.

Ovo znači da je ovaj svijet bezvrijedan, jer je u bitku i nepostojeći, i po jednom drugom hadisu ovaj svijet: „ne vrijedi kod Boga koliko krilo od komarca“.

Ukoliko se duša vrati Allahu obogaćena znanjem (a istinskog znanja nema bez morala), ona je ispunila svrhu svog postojanja na Zemlji.

Poslanik a.s. je rekao: „Ne postoji ništa osim Allaha“.

Sve što postoji ustvari postoji po Njemu i po Njemu je uvedeno u postojanje, što znači da je u bitku nepostojeće jer nema samostalnu egzistenciju. Sve postojeće ovisi o Allahu, a ono što o nekome postoji nema potpuno, već samo relativno postojanje, što znači da je u bitku nepostojeće.

Zato su sve sufije ponavljale da je realitet ovoga svijeta mašta, a taj san se odnosi na sve svjetove, odnosno sve postojeće, jer samo za Allaha Uzvišenog Kur'an kaže – „Ne obuzima ga ni drijemež ni san“.

Zbog toga jedan slavni hadis kaže: „Ljudi spavaju, a kada umru probude se“.

Berzah je budno stanje u odnosu na ovaj svijet, a Sudnji Dan u odnosu na berzah. Budnost sa svakim svijetom, naravno, biva sve veća. Kada bi u bitku postojalo nešto (ili neko) drugi, sem Allaha, bio bi to drugi bog, pored Postojećeg, a to je nemoguće.

Kur'an ukazuje na ovo nesuglasje različitih volja (kada bi postojale), pa kaže da „kada bi bilo više bogova, svaki bi bog sa onim što je stvorio radio što bi htio“, što jasno ukazuje da postoji samo jedna Apsolutna Volja, kojoj se sve potčinjava i u kojoj nema protivrječnosti.

Zbog nemogućnosti postojanja drugih bogova (mimo Allaha) temeljna Islamska odrednica (Nema boga osim Allaha, a Muhammed je Njegov rob i Poslanik) počinje negacijom, odnosno odričnom rječju „*nema*“, kako bi se time potvrdila (u ajetu navedena) nemogućnost višeboštva u bitku.

Šejh prilikom incijacije često zaogrće murida ogrtačem, prenoseći time na njega svoju *ruhanijetsku moć*, odnosno *himmət* (duhovni uticaj), a u čemu učestvuje cijeli *sillsilah*.

Hajdarija i kapa koju dobija murid ukazuju da je murid *teslim* šejh, a hajdarija (pošto je bez rukava) ukazuje na *muridovo* sustezanje od dunjaluka. Derviševe ruke su „odsječene“ od pohlepe i trke za ovim svijetom.

Imam Ali a.s. je rekao: „Dodir ovoga svijeta je kao dodir zmije – izvana nježan, ali je iznutra otrov poguban“.

Da bi se izbjegle mentalne i emocionalne devijacije potreban je savršen čovjek kao vodič, što u strogom smislu predstavlja jednog od Dvanaestorice Imama. No, kako su ljudske snage i mogućnosti različite, a put opasan i pun zamki, šejh (u ovom obliku) je neizbježan. Zato je jedan od Dvanaestorice rekao: „Neka vam je pred očima uvijek jedan od Imama“. Ovo čuva ličnost od rastakanja i opasnih razmišljanja koja, bez ravnoteže mističnog i racionalnog znanja, vode u ono što zovemo šizofrenijom.

Krajnji cilj sufije je spoznaja Boga i težnje ove vrste, budući ukorijenjeni u ljudskom *fitretu*, trajat će do Dana Suda.

Nema snage niti moći, osim kod Allaha Uzvišenog.